

ВОВК Марія – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 64/13, Київ, Україна, індекс 01601 (m.v.vovk@icloud.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5744-8138>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНИХ КРИЗ: ВПЛИВ ВІЙНИ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ У ШЛЮБІ

Анотація. Метою роботи є ґрунтовний аналіз впливу воєнних подій в Україні на динаміку сімейних криз, акцентуючи увагу на підвищенні рівня розлучень у період 2022–2024 років. Розглянуто психологічні аспекти сімейних стосунків у кризові часи, зокрема під час пандемії COVID-19 і початку війни, які значно вплинули на стабільність шлюбів. Значну увагу зосереджено на ролі рольових очікувань у шлюбі, їхній трансформації під впливом зовнішніх чинників та здатності подружжя адаптуватися до нових реалій. Окремо розглянуто чинники, що сприяють як збереженню, так і руйнуванню сімей, а також вплив нових тенденцій у сфері знайомств на формування сучасних шлюбів.

Методологія дослідження базується на порівняльному аналізі статистичних даних про укладення та розлучення шлюбів у трьох періодах: до пандемії COVID-19 (2017–2019), під час пандемії (2020–2021) та у воєнний час (2022–2024). Також проаналізовано вплив таких чинників, як тривала розлука, фінансові труднощі, психологічний стрес і зміни у гендерних ролях. Визначено особливості стабільності сімей із дітьми, які часто виконують стабілізуючу функцію, проте водночас збільшують емоційне навантаження на батьків. Використано методи контент-аналізу, анкетування й інтерв'ювання, які дали змогу глибше зрозуміти психологічні аспекти сімейних криз. Додатково проаналізовано соціальні трансформації у сфері знайомств і роль платформ онлайн-знайомств у формуванні сучасних шлюбів.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до вивчення сімейних криз в умовах війни з урахуванням впливу рольових очікувань, фінансових труднощів та змін у гендерних ролях. Уперше здійснено аналіз ролі платформ для онлайн-знайомств у побудові шлюбів у період кризи. Особливу увагу приділено місцям знайомств для побудови відносин. У сучасних умовах платформи та мобільні додатки для знайомств відіграють дедалі більшу роль, стаючи одним із ключових інструментів для формування нових стосунків, особливо в умовах географічної роз'єднаності та соціальної ізоляції. Встановлено, що близько 25 % шлюбів у 2023 році укладено між партнерами, які познайомилися через онлайн-застосунки.

Висновки. Ключові висновки підкреслюють важливість комплексного підходу до збереження сімейних цінностей, що є основою для стабільного розвитку українського суспільства навіть у складні часи.

Дослідження показало, що воєнні події в Україні суттєво вплинули на динаміку шлюбів і розлучень. Рівень розлучень зріс через тривалу розлуку партнерів, фінансову нестабільність і психологічний стрес. Наявність дітей у родині знижує імовірність розлучення, однак підвищує емоційне навантаження на партнерів. Виявлено важливу роль онлайн-знайомств, які стали популярним інструментом для формування нових стосунків, особливо серед молоді та людей, які були роз'єдані географічно.

Запропоновано практичні рекомендації, які передбачають:

- створення державних платформ для підтримки родин;
- популяризацію українських сімейних традицій як стабілізуючого чинника;
- інтеграцію освітніх програм, спрямованих на розвиток емоційної грамотності в сім'ях.

Ключові слова: сімейні кризи, рольові очікування у шлюбі, війна в Україні, розлучення, одруження, платформи для знайомств, сімейні стосунки, стабільність родини, психологічна підтримка, онлайн-знайомства.

VOVK Mariia – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor at the Department of General Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 64/13, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 01601 (m.v.vovk@icloud.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5744-8138>

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FAMILY CRISES: THE IMPACT OF WAR AND ROLE EXPECTATIONS IN MARRIAGE

Abstract. *The purpose of this work is to conduct a thorough analysis of the impact of military events in Ukraine on the dynamics of family crises, focusing on the increase in divorce rates during the period 2022–2024. The psychological aspects of family relationships in times of crisis are considered, particularly during the COVID-19 pandemic and the beginning of the war, which have significantly affected the stability of marriages. Special attention is paid to the role of role expectations in marriage, their transformation under the influence of external factors, and the ability to adapt to new realities. Particular attention is also given to identifying factors that contribute to the preservation or destruction of families, as well as to the influence of new trends in places of acquaintance on the formation of modern marriages.*

Methodology. *The study is based on a comparative analysis of statistical data on marriage and divorce rates across three periods: before the COVID-19 pandemic (2017–2019), during the pandemic (2020–2021), and during the wartime period (2022–2024). The research also examines the impact of such factors as prolonged separation, financial difficulties, psychological stress, and shifts in gender roles. Particular attention is given to the stability of families with children, who often serve as a stabilizing factor, while simultaneously increasing the emotional burden on parents. The study employs methods of content analysis, surveys, and interviews, which allow for a deeper understanding of the psychological dimensions of family crises. Additionally, it analyzes social transformations in the realm of romantic relationships and the role of online dating platforms in the formation of modern marriages.*

Scientific Novelty. *The scientific novelty of this study lies in its comprehensive approach to exploring family crises in the context of war, taking into account the influence of role expectations, financial difficulties, and changes in gender roles. For the first time, the role of online dating platforms in the formation of marriages during times of crisis has been analyzed. Special attention is given to the locations and contexts in which romantic relationships are initiated. In the modern landscape, dating platforms and mobile applications play an increasingly significant role, becoming one of the key tools for establishing new relationships—especially in conditions of geographic separation and social isolation. It was found that approximately 25% of marriages in 2023 were concluded between partners who met through online applications.*

Conclusions. *The key conclusions highlight the importance of a comprehensive approach to preserving family values, which serve as the foundation for the stable development of Ukrainian society, even during challenging times. The study revealed that the war in Ukraine has significantly impacted the dynamics of marriage and divorce. The divorce rate increased due to prolonged separation of partners, financial instability, and psychological stress. The presence of children in a family reduces the likelihood of divorce but increases the emotional burden on the partners. The growing role of online dating has been identified as a significant factor in the formation of new relationships, particularly among young people and individuals separated by geographic distance.*

The proposed practical recommendations include:

- *the creation of state-supported platforms for family assistance;*
- *the promotion of Ukrainian family traditions as a stabilizing factor;*
- *the integration of educational programs aimed at developing emotional literacy within families.*

Key words: *family crises, role expectations in marriage, war in Ukraine, divorce, marriage, dating platforms, family relationships, family stability, psychological support, online dating.*

Постановка проблеми. Сім'я виступає основною соціальною інституцією, що відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності суспільства, формуванні особистості та наданні підтримки її членам. Проте сучасна динаміка сімейних відносин постійно еволюціонує під впливом різноманітних соціально-економічних, політичних і психологічних факторів. У кризові

періоди, як-от війна або економічні труднощі, внутрішні стосунки в сім'ї можуть зазнавати серйозних випробувань, що часто призводить до збільшення конфліктів, напруженості та випадків розлучень. Під час війни в Україні, що триває з 2022 року, суспільство зіткнулося з безпрецедентними викликами, які раніше вплинули на сімейні стосунки. Втрата стабільності, вимушене розлучення через мобілізацію та евакуацію, повітряні тривоги, економічні труднощі, посилення психологічного стресу – усі ці фактори створюють сприятливий аргумент для руйнування шлюбів. Одним із важливих психологічних аспектів цієї проблеми є рольові очікування у шлюбі, які в кризових умовах можуть змінюватися або ставати джерелом конфліктів (Головко, 2023).

Рольові очікування в подружніх стосунках формуються під впливом соціальних норм, виховання, традицій та особистих уявлень про функції чоловіка та дружини. У мирний час ці ролі є більш стабільними, однак у період війни та кризових ситуацій вони можуть знати трансформації. Наприклад, чоловіки, які традиційно виконували роль «захисника та добувача», у військовий час можуть бути змушені залишити сім'ю через мобілізацію або вимушений переїзд дружини з дітьми за кордон (Столярчук, Сичинська, 2022). Жінки, зі свого боку, часто беруть на себе більшу відповідальність за сім'ю, що може призвести до перевантаження, активізації та внутрішньосімейних конфліктів.

Зміни в сімейній динаміці, що відбулися в Україні в період з 2019 по 2024 рік, потребують всебічного аналізу. Ключовим аспектом є порівняння рівня розлучень у довоєнний час (2019–2021), під час пандемії COVID-19 (2020–2021) та після початку повномасштабної війни (2022–2024). Пандемія стала першим серйозним випробуванням для сімей, викликавши економічну нестабільність, зміни в способі життя та психологічний тиск. Проте війна принесла ще більші виклики, змусивши сім'ї розлучатися через зовнішні фактори, як-от евакуація, мобілізація та руйнування житла.

Статистичні дані підтверджують, що кількість розлучень в Україні значно зросла порівняно з довоєнним періодом. Якщо у 2019–2021 роках середньорічна кількість розлучень становила приблизно 48 000, то у 2022 році цей показник зріс до 65 000, у 2023 році – до 70 000, а у 2024 році – до 75 000. Водночас змінилися і тенденції укладення шлюбів. Війна посприяла як стрімкому зростанню кількості весіль серед військовослужбовців, так і збільшенню кількості повторних шлюбів після розлучення. Окремо варто зазначити, що війна активізувала нові способи знайомств та побудови стосунків, зокрема через онлайн-платформи й мобільні застосунки для знайомств.

Отже, мета цього дослідження полягає в комплексному аналізі психологічних аспектів сімейної динаміки в умовах кризових ситуацій, вивченні впливу рольових очікувань на стабільність шлюбних відносин, а також в оцінці статистичних змін у рівні розлучень та укладення шлюбів в Україні в період з 2019 по 2024 рік. Дослідження цих факторів сприятиме глибшому розумінню механізмів адаптації сімей до криз і дасть змогу розробити ефективні психологічні рекомендації для підтримки та зміцнення подружніх стосунків.

Аналіз досліджень. Сучасні дослідження в галузі психології сім'ї акцентують увагу на впливі зовнішніх факторів, як-от війна, та внутрішніх аспектів, зокрема рольових очікувань, на виникнення сімейних криз.

Військові конфлікти мають значний вплив на функціонування сімейних систем. Згідно з даними Інституту демографії та соціальних досліджень України (2023), війна викликає дестабілізацію сімейних стосунків через втрати, руйнування житла та вимушену міграцію. Ці обставини ускладнюють виконання основних функцій сім'ї, а саме виховання дітей та надання емоційної підтримки. Проте дослідження також вказують на те, що в умовах кризи сім'я може стати джерелом підтримки та солідарності, що сприяє адаптації до нових реалій (Столярчук, 2015).

Аспекти подружньої адаптації та стресостійкості у сім'ї досліджували українські науковці, які наголошують, що сім'ї, здатні до гнучкої перебудови рольових функцій та взаємної підтримки, мають вищі шанси зберегти стабільність стосунків. (Коваленко, 2022). Важливість психологічної підтримки та соціальних інтервенцій у подоланні сімейних криз підкреслюють у своїх роботах Ю. Є. Альошина, Т. В. Буленко, С. В. Дворяк, С. В. Ковальова, Н. В. Самоукіна. Вони зазначають, що надання якісної психологічної допомоги сім'ям у кризових умовах сприяє зниженню рівня стресу та покращенню гармонії у шлюбі.

Мета дослідження – аналіз впливу воєнних подій в Україні на динаміку сімейних криз, зокрема зростання рівня розлучень у 2022–2024 роках. Досліджено психологічні аспекти сімейних відносин під час кризових ситуацій, як-от пандемія COVID-19 та війна, а також зміни в рольових очікуваннях у шлюбі. Особливу увагу приділено факторам, які можуть сприяти як збереженню, так і руйнуванню сімейних зв'язків. Аналізується проблема демографічних змін, викликаних війною, та їхній вплив на можливості формування стабільних стосунків, трансформацію сімейних цінностей і моделей шлюбної взаємодії в сучасному суспільстві, а також роль нових платформ для знайомств у створенні сучасних шлюбів.

Виклад основного матеріалу. Для більш повного висвітлення впливу війни на сім'ї в Україні потрібно проаналізувати саме поняття сімейної кризи.

Сімейна криза є етапом у розвитку родини, що відзначається загостренням внутрішніх суперечностей, які можуть призвести до дестабілізації або навіть розпаду сімейних зв'язків. Такі кризи можуть виникати внаслідок як зовнішніх чинників (економічних труднощів, соціальних змін), так і внутрішніх (змін у структурі родини, народження дітей, зміни ролей). Психологічні аспекти сімейних криз охоплюють емоційні реакції членів родини, зміни в комунікації та взаємодії, а також адаптаційні механізми, які родина використовує для подолання труднощів. В українському контексті, особливо в умовах сучасних соціально-економічних і політичних викликів, вивчення сімейних криз набуває особливої важливості (Костюк, 2023). З огляду на актуальність проблематики доцільним є аналіз динаміки сімейних криз у контексті трьох ключових періодів соціальних трансформацій, які суттєво вплинули на інституцію шлюбу в Україні: до пандемії COVID-19, у період пандемії, а також під час повномасштабної війни. Такий порівняльний аналіз дає змогу простежити зміни в стабільності шлюбів, рівні розлучень і трансформації рольових очікувань у подружніх стосунках.

Перший період: три роки до пандемії (2017–2019) – період стабільного розвитку країни. У цей час кількість одружень була стабільно високою – близько 225 000–230 000 щороку. Цей період характеризувався соціальною стабільністю, яка сприяла створенню нових родин: одруження часто супроводжувалися урочистостями та великими святкуваннями, а традиційні цінності й гендерні ролі відігравали ключову роль у формуванні подружніх стосунків (Гнатюк, 2023).

Натомість розлучень фіксувалося близько 50 000 щороку. Найпоширеніші причини розірвання шлюбу – особистісні конфлікти, невідповідність характерів, фінансові труднощі, психологічна несумісність, зради. Проте розлучення не мали суттєвого впливу на загальну стабільність інституту шлюбу завдяки високій кількості нових одружень.

Другий період: пандемія COVID-19 (2020–2021) – ознаменувався глобальною невизначеністю й ізоляцією, що призвело до помітного скорочення кількості шлюбів. У 2020 році було зареєстровано лише 180 000 шлюбів – це суттєвий спад, зумовлений локдаунами й обмеженнями. У 2021 році ситуація частково стабілізувалася, і кількість шлюбів зросла до 200 000.

Основними причинами такого відновлення стало те, що багато пар відклали весілля через карантин та економічну нестабільність, а також відмовилися від масштабних святкувань на користь скромних церемоній. Водночас зросла популярність онлайн-знайомств, що теж вплинуло на динаміку створення нових сімей (Савченко, 2021).

Обмеження, пов'язані з пандемією, також позначилися на кількості розлучень: у 2020 році їх було 42 000 (зниження через обмежений доступ до судів), а у 2021 році – 50 000 (відновлення до попереднього рівня). Кількість розлучень зменшилася також через пандемійні обмеження, а також через зростання конфліктів у сім'ях, викликаних тривалим перебуванням партнерів вдома, і економічний стрес, який посилив напругу в подружніх стосунках. Багато пар не розлучалися офіційно, але фактично припиняли спільне проживання.

Третій період: початок війни в Україні (2022–2024) – період масштабної соціальної та економічної кризи. У 2022 році кількість одружень різко зменшилася до 150 000 – унаслідок початку повномасштабного вторгнення. У 2023 році цей показник зріс до 170 000, а в 2024-му – до 190 000, що свідчить про поступове відновлення.

В умовах надзвичайного психологічного тиску війни багато українців ухвалювали швидкі рішення про шлюб. Одруження часто відбувалися за спрощеною процедурою, зросла частка шлюбів із військовослужбовцями – пари вирішували узаконити стосунки перед мобілізацією або евакуацією (Борисенко, 2023).

Тривала розлука партнерів через мобілізацію та евакуацію спричиняла відчуження, а фінансова нестабільність посилювала конфлікти.

З кожним роком війни причин для розлучень збільшувалось: різні життєві пріоритети та психологічний стрес ускладнювали збереження стосунків, війна посилила гендерну нерівність у подружніх обов'язках, що стало додатковим фактором конфліктів, проживання на відстані (у різних країнах), неможливість об'єднатися та мати спільний побут (Головко, 2023). Розлучення становлять у 2022 році близько 65 000 тисяч, у 2023 році – 70 000 тисяч, на 2024 рік припав пік розлучень – близько 75 000 тисяч.

Рівень одружень поступово знижувався у всіх трьох періодах через соціально-економічні кризи. Розлучення залишалися стабільними до пандемії, але різко зросли під час війни через стрес і зміни в ролях подружжя. Найбільш значущі зміни у шлюбно-розлучній динаміці відбулися під впливом війни, що викликала розлуку, фінансові труднощі й емоційну напругу.

Порівняльний аналіз одружень і розлучень в Україні за трьома періодами. Згідно з даними Міністерства юстиції України за період 2019–2024 років, спостерігаються суттєві зміни у демографічних процесах, пов'язаних зі шлюбами та розлученнями.

Таблиця 1

Динаміка шлюбів і розлучень в Україні у 2017–2024 роках та основні фактори їх змін

Період	Одруження (середнє щороку)	Розлучення (середнє щороку)	Основні причини змін
2017–2019	225 000	50 000	Стабільність, традиційні цінності
2020–2021	190 000	46 000	Локдауни, економічний стрес
2022–2024	170 000	70 000	Війна, розлука, фінансова нестабільність

Згідно з опитуваннями, близько 25% шлюбів у 2023 році були укладені між людьми, які познайомилися через сайти знайомств. Така тенденція особливо актуальна серед молоді та людей, які проживають у різних регіонах чи країнах.

Шлюби за участі військовослужбовців. У період 2022–2024 років значно зросла кількість шлюбів, де один із партнерів є військовослужбовцем. За оцінками, близько 40 000 шлюбів у 2022 році укладено за участі військових. У 2023–2024 роках цей показник залишався на рівні 35–38 тисяч щорічно. Такі шлюби часто мають особливий емоційний контекст, зумовлений ризиками війни.

Вступ до шлюбу вперше. Серед тих, хто вступав до шлюбу у 2019–2024 роках, близько 60% зробили це вперше. Решта 40% – повторні шлюби. У період війни частка перших шлюбів залишалася стабільною, оскільки багато молодих людей вирішували узаконити стосунки в умовах невизначеності.

Побудова нових стосунків після розлучення. Для багатьох людей розлучення стає не лише завершенням етапу, але й можливістю для нового початку.

З огляду на зміни, спричинені війною в Україні, зростання шлюбів за участі військовослужбовців, активізацію онлайн-знайомств особливого значення набуває вивчення рольових очікувань у стосунках. У контексті сучасних викликів, як-от пандемія COVID-19 та війна в Україні, рольові уявлення про функції партнера зазнають суттєвих трансформацій.

Для виявлення актуальних рольових очікувань у шлюбі було проведено онлайн-опитування серед осіб, які перебувають у довготривалих партнерських стосунках (тривалістю від трьох років) або перебувають в офіційному шлюбі. У дослідженні взяли участь 100 респондентів (50 чоловіків та 50 жінок) віком від 25 до 55 років. Учасникам було запропоновано оцінити перелік із 50 потенційних рольових моделей (по 25 для кожної статі) та вибрати ті, які, на їхню думку, є найбільш значущими та бажаними у партнері. На основі отриманих результатів було виокремлено десять провідних рольових моделей – п'ять жіночих і п'ять чоловічих, – які найчастіше згадувалися респондентами та виявилися найбільш релевантними в контексті сучасних соціокультурних викликів, пов'язаних із війною, зміною гендерних функцій і трансформацією шлюбних очікувань.

Жіночі ролі:

1. **«Берегиня»** – символ емоційної стабільності та родинного затишку. Ця роль охоплює створення підтримуючого простору, збереження сімейних традицій, підтримку психологічного клімату в родині. Вона є джерелом тепла, турботи, домашньої гармонії.

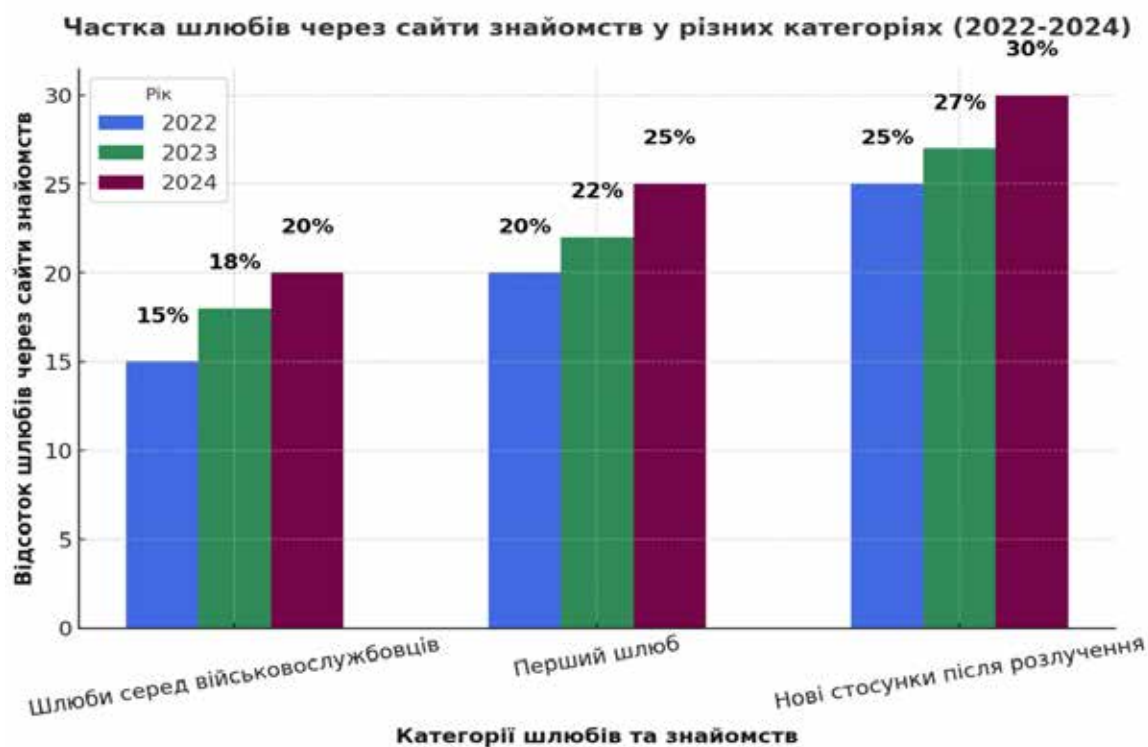

Рис. 1. Відсоток шлюбів через сайти знайомств та мобільні застосунки (2022–2024 роки)

2. **«Подруга»** – партнерка, яка забезпечує емоційну підтримку, відкритість і взаєморозуміння. Її присутність сприяє зміцненню довіри, емоційної безпеки та психологічної близькості між подружжям.

3. **«Коханка»** – уособлює чуттєвість, сексуальну привабливість і романтичну залученість. Роль сприяє збереженню пристрасті в парі, важливій для довготривалих стосунків.

4. **«Помічниця»** – жінка, яка є надійним партнером у досягненні спільних цілей, підтримує чоловіка в складних ситуаціях, допомагає реалізовувати плани та ініціативи, забезпечуючи «тил» для розвитку.

5. **«Натхненниця»** – легка, життєрадісна, грайлива. Її психологічна функція полягає в емоційному підживленні партнера, посиленні його внутрішньої мотивації та віри в майбутнє.

Ці ролі не є жорстко закріпленими – жінка може виконувати їх ситуативно або водночас кілька, залежно від контексту. Вони реалізуються як м'яка сила, що спрямовує, підтримує і надихає партнера.

Чоловічі ролі:

1. **«Захисник»** – чоловік, який забезпечує фізичну, емоційну та психологічну безпеку. Ця роль асоціюється з упевненістю, стабільністю та надійністю, необхідними для переживання кризових ситуацій.

2. **«Друг»** – емоційно залучений партнер, відкритий до діалогу, емпатійний, готовий слухати та бути присутнім у важливих моментах. Ця роль є базисом для розвитку глибокого міжособистісного зв'язку.

3. **«Коханець»** – втілює чуттєвість, сексуальну активність та здатність проявляти емоції. Його присутність сприяє збереженню інтимної сфери як важливого компонента подружніх стосунків.

4. **«Господар»** або **«Дбаха»** – стратег і провідник. Він бере на себе відповідальність за планування спільного майбутнього, дбає про матеріальне забезпечення сім'ї, підтримує розвиток партнерки.

5. **«Життєлюб»** – чоловік, який заряджає позитивом, уміє розрядити напруження гумором, трансформує кризові моменти в досвід. Він підтримує адаптивність сім'ї в складних обставинах завдяки емоційній гнучкості.

Важливо зазначити, що виконання ролей обома партнерами ґрунтується на принципах взаємної підтримки, адаптації, чутливості до потреб іншого та готовності до психологічної взаємодії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, емпіричні дані дали змогу не лише підтвердити релевантність рольового підходу в сімейній психології, а й сформулювати прикладну основу для розуміння, які саме риси та поведінкові моделі партнера є критично важливими для збереження гармонійних стосунків у період соціальних потрясінь.

Війна посилила традиційні гендерні ролі, що створює нові труднощі в партнерських стосунках. Чоловіки, які виконують функцію захисника, опинились у зоні бойових дій, тоді як жінки беруть на себе всю відповідальність за сім'ю. Різниця між очікуваннями та можливостями обох партнерів призводить до конфліктів, які можуть загрожувати стабільності родини. У сукупності ці ролі формують модель психологічного партнерства, яке здатне протистояти деструктивному впливу зовнішніх обставин, як-от війна, і зберігати внутрішню єдність подружжя навіть у найскладніші періоди.

Забезпечення психологічної та соціальної підтримки сімей в умовах воєнного конфлікту має розглядатися як стратегічно важливий напрям державної політики. Формування інституційних платформ для підтримки родин, розвиток сучасних інструментів соціальної взаємодії, зокрема онлайн-знайомств, а також збереження й популяризація національних сімейних традицій, відіграють ключову роль у зміцненні сімейних структур і забезпеченні соціальної стійкості українського суспільства.

Перспективи подальших досліджень передбачають глибший аналіз рольових очікувань у різних типах подружніх стосунків в умовах соціальних криз.

Література

- Борисенко О. Л. Психологічний вплив війни на подружні стосунки в Україні. Психологія кризових ситуацій. 2023. № 3. С. 45–58.
- Гнатюк С. О. Роль соціальних мереж у підтримці сімей під час кризи. Медіапсихологія та комунікації. 2023. № 2. С. 35–48.
- Головко О. М. Військові родини: адаптація до нових реалій. Психологія безпеки і кризи. 2023. № 4. С. 75–88.
- Коваленко Ю. В. Війна як фактор стресу в родинних стосунках. Психологічний журнал України. 2022. № 7. С. 67–80.
- Костюк Г. С. Соціальні та психологічні наслідки війни для сімейної динаміки. Вісник психології та педагогіки. 2023. № 5. С. 78–91.
- Міністерство юстиції України. Статистика шлюбів та розлучень (2019–2024). URL: https://minjust.gov.ua/actual-info/stat_info.
- Савченко І. О. Вплив пандемії COVID-19 на психологічний стан українських сімей. Соціально-психологічні аспекти пандемії. 2021. № 2. С. 15–27.
- Сидоренко А. О. Рольові очікування у шлюбі в умовах війни. Гендерна психологія в сучасному суспільстві. 2023. № 1. С. 50–62.
- Столярчук О. А., Сичинська М. М. Психологічні проблеми адаптаційних розладів у українських підлітків в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць. Національна академія педагогічних наук України. 2022. № 4. С. 112–126.

References

- Borysenko, O.L. (2023). Psykholohichni vplyv viiny na podruzni stosunki v Ukraini [Psychological impact of war on marital relationships in Ukraine]. *Psychology of Crisis Situations*, (3), 45–58 [in Ukrainian].
- Hnatyuk, S.O. (2023). Rol sotsialnykh merezh u pidtrymtsi simei pid chas kryzy [The role of social networks in supporting families during a crisis]. *Media Psychology and Communications*, (2), 35–48 [in Ukrainian].
- Holovko, O.M. (2023). Viiskovi rodyny: adaptatsiia do novykh realii [Military families: Adaptation to new realities]. *Psychology of Security and Crisis*, (4), 75–88 [in Ukrainian].
- Kostiuk, H.S. (2023). Sotsialni ta psykholohichni naslidky viiny dlia simievoi dynamiky [Social and psychological consequences of war for family dynamics]. *Bulletin of Psychology and Pedagogy*, (5), 78–91 [in Ukrainian].
- Kovalenko, Y.V. (2022). Viina yak faktor stressu v rodynnykh stosunkakh [War as a stress factor in family relationships]. *Psychological Journal of Ukraine*, (7), 67–80 [in Ukrainian].
- Ministry of Justice of Ukraine (2019–2024). Statystyka shliubiv ta rozluchen [Marriage and divorce statistics]. Retrieved from https://minjust.gov.ua/actual-info/stat_info [in Ukrainian].

- Savchenko, I.O.** (2021). Vplyv pandemii COVID-19 na psykhologichnyi stan ukraïnskykh simei [The impact of the COVID-19 pandemic on the psychological state of Ukrainian families]. *Socio-Psychological Aspects of the Pandemic*, (2), 15–27 [in Ukrainian].
- Sidorenko, A.O.** (2023). Rolovi ochikuvannia u shliubi v umovakh viiny [Role expectations in marriage during wartime]. *Gender Psychology in Modern Society*, (1), 50–62 [in Ukrainian].
- Stoliarchuk, O.A., & Sychynska, M.M.** (2022). Psykhologichni problemy adaptatsiinykh rozladiv u ukraïnskykh pidlitkiv v umovakh voïennoho stanu [Psychological problems of adaptation disorders in Ukrainian adolescents under martial law]. *Collection of Scientific Papers. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, (4), 112–126 [in Ukrainian].